УДК 37.014.53

Іван Бахов,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ІДЕОЛОГІЯ МОНОЛІНГВІЗМУ І БІЛІНГВІЗМУ В ПОЛІКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТНІЙ ПОЛІТИЦІ США

У статті вирішується завдання здійснення аналізу політики монолінгвізму на противагу політиці білінгвізму в мовній політиці США. На основі теоретичного аналізу джерел розглядаються історичні передумови, проблеми та механізми реалізації політики монолінгвізму в поліетнічній державі, результат якої спрямований проти культурного різноманіття іммігрантських та міноритарних мов. Зроблено висновок про поведінкову і мовну асиміляцію іммігрантів як неминучу складову культурної асиміляції в домінуюче суспільство в результаті визнання англійської мови мовою рівних можливостей.

***Ключові слова**: білінгвізм, монолінгвізм, ідеологія, політика, освіта, США, полікультурний, домінуюча мова, асиміляція, державна мова.*

В статье решается задача осуществления анализа политики монолингвизма в противовес политике билингвизма в языковой политике США. На основе теоретического анализа источников рассматриваются исторические предпосылки, проблемы и механизмы реализации политики монолингвизма в полиэтническом государстве, результат которой направлен против культурного многообразия иммигрантских и миноритарных языков. Сделан вывод о поведенческой и языковой ассимиляции иммигрантов как неизбежной составляющей культурной ассимиляции в доминирующее общество в результате признания английского языка языком равных возможностей.

***Ключевые слова:** билингвизм, монолингвизм, идеология, политика, образование, США, поликультурное, доминирующий язык, ассимиляция, государственный язык.*

The article analyzes the monolingualism policy opposed to the policy of bilingualism in the language policy of the United States. The author considers the historical background, issues and implementation mechanisms of the monolingualism policy in the multiethnic state, the result of which is directed against cultural diversity and immigrant minority languages. The article defines sources of English monolingualism ideology, racial hostility of majority toward minority, ethnic conflict between the minorities, class antagonism of socioeconomic groups at a lower level of welfare; political negative reaction of bilingualism opponents; negative attitude to everything that is foreign. The author presents arguments and counterarguments used by bilingualism supporters and linguistic diversity in the United States. Federal policy bilingual

education is compared with the American melting pot. Behavioral and linguistic assimilation of immigrants is presented as an inevitable component of cultural assimilation into the dominant society resulting from the recognition of English as the language of equal opportunities.

Key words: *bilingualism, monolingualism, ideology, politics, education, the USA, multicultural, the dominant language, assimilation, the official language.*

Постановка проблеми. Дослідження даної теми розкривають громадський характер розвитку і функціонування мов, а також обґрунтовують соціальну мотивацію мовних ситуацій в умовах багатомовності. Звісно ж, що мовна ситуація в поліетнічних регіонах також залежить від політичних та ідеологічних постулатів, висунутих державними органами. Тому вважаємо, що аналіз ідеологічних основ мовної політики може бути корисний для розуміння існуючих дебатів з питання мовної політики та мовної ситуації, що склалася нині у США.

Такі національні мови, як американська англійська, часто стають офіційними де-факто, без спеціальних законів та наказів завдяки створенню загального ідеологічного настрою. Є кілька ймовірних причин того, чому отці-фундатори Сполучених Штатів вирішили не визнавати англійську в якості офіційної мови: її панування було очевидним, проведення офіційної політики виявилось непотрібним; засновники поважали мовне розмаїття і права меншин; не наважувалися образити революційно налаштовані меншини і тому вибрали толерантний підхід. [27, p. 320].

Але практично завжди в американській історії домінування і статус англійської як національної мови Сполучених Штатів ґрунтувався на ідеологічній злагоді, яка існувала в британських колоніях до виникнення США. У них англійська мова набула свого статусу і панування без централізованого державного планування. Ніхто не закликав оголошувати її офіційною мовою Сполучених Штатів, оскільки її домінуюче становище було досягнуто за рахунок неофіційних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначають американські вчені, на зусилля з планування та реалізації офіційної політики великий вплив здійснювали переконання, сформовані, як правило, під впливом ідеології монолінгвізму (одномовності) [27].

Ідеологія як специфічна ідейна конструкція пов’язана з виразом конкретних групових інтересів і лежить в основі соціальної дії. Згідно з Будон, ідеологія виконує безліч функцій: сприяє зростанню згуртованості групи, формулює і обґрунтовує її соціальні очікування і т.п. [4].

Для нашого дослідження найбільш підходящим визначенням ідеології як здатності домінуючих груп отримувати згоду на існування владних відносин від тих, хто перебуває в підлеглому положенні [23, p. 11]. У даній статті в якості основного джерела мовного розмаїття ми будемо розглядати імміграцію.

Ідеологія англійського монолінгвізму має достатньо довгу історію, що починається з колоніального і раннього націоналістичного періодів в

працях таких впливових осіб, як Бенджамін Франклін і Ной Вебстер. Так, Б. Франклін виступав проти німецькомовного населення в Пенсільванії у 1753 р. На початку XIX століття здійснювалися спроби заборонити використання французької мови в Луїзіані.

У 1851 р. влада штату Каліфорнія почала вимагати, щоб всі землевласники довели своє право на володіння землею в судах, засідання в яких проводилися виключно англійською мовою. В результаті більшість землевласників мексиканського походження втратили свою власність. У 1989 р., незабаром після завоювання Пуерто-Ріко, в школах, розташованих на цьому острові, було заборонено використання іспанської мови.

Метою статті є вивчення механізмів функціонування домінуючої і міноритарних мов в поліетнічному і мультикультурному просторі в умовах здійснення мовної політики на прикладі США. Позначена мета лежить в площині глобальної теми «Взаємодія мови і суспільства» – кардинальної соціолінгвістичної та етнолінгвістичної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідеологія англійського монолінгвізму також з'являється у ранніх нативістів, які намагалися встановити перевагу прав і привілеїв білих, народжених в США, над правами іммігрантів. Вони робили спроби встановити оволодіння англійською мовою в якості найважливішого компонента патріотизму і американізації.

Неонативістам в кінці XIX – початку XX століття вдалося домогтися визнання необхідності знання англійської мови для натуралізації і отримання громадянства. Під час Першої світової війни нативістські принципи щодо англійської мови були основною частиною порядку денного руху американізації, яке прагнуло «американізувати» мільйони нових іммігрантів. Кошти цього руху стали примусовими, це призвело до переслідування осіб, які говорять німецькою та іншими мовами [20; 28].

Як зазначає Вайлі (Wiley T. G.), прихильники ідеології англійського монолінгвізму тривалий час залишалися послідовними в своїх діях [27]. Основні положення цієї ідеології аналогічні ідеологіям монолінгвізму в країнах, в яких інші мови є домінуючими, і основним джерелом мовного розмаїття також виступає імміграція.

В результаті здійсненого аналізу ідеологій монолінгвізм в таких країнах Латинської Америки як Аргентина і Чилі, де домінуючою мовою виступає іспанська, Бразилія, у який португальська мова виступає в ролі домінуючої, і в США, де домінуючою є англійська, американські науковці визначили чотири загальних аргументи, зазвичай використовуваних для обґрунтування цих ідеологій [14].

Розглянемо й проаналізуємо аргументи і контраргументи, які використовуються прихильниками білінгвізму і мовного різноманіття в США і Канаді.

По-перше, прихильники монолінгвізму вважають, що іммігранти, які належать до мовних меншин, повинні відмовитися від своїх мов в обмін на право іммігрувати до приймаючого суспільства. Однак, це суперечить тому історичному факту, що багатьом іммігрантам дозволялося зберігати

свою рідну мову. У США німцям, голландцям, ірландцям та іншим міноритарним групам, в Канаді французам, українцям було дозволено користуватися рідною мовою в школах, церквах і громадах [3; 12].

Багато біженців емігрували до Сполучених Штатів і Канади, щоб уникнути мовних, релігійних та етнічних переслідувань у себе на батьківщині, і не очікували, що в якості умови імміграції їм доведеться відмовитися від рідної мови.

У якості другого аргументу висувається твердження, що мігрантам економічно краще і вигідніше жити в новій країні, тому вони повинні перейти на домінуючу мову і відмовитися від будь-яких претензій на мовні права меншин. Як контраргумент висувається ідея про те, що це твердження не визнає вигоди, яку суспільство отримує від імміграції в результаті використання інтелектуальних знань і фізичної праці іммігрантів для нових можливостей економічного розвитку країни реципієнта [14].

Третім аргументом ідеології монолінгвізму виступає той факт, що збереження мови і культури веде до добровільної сегрегації від домінуючої, основної частини суспільства, а також його мови і культури. Ця ізоляція призводить до соціального і культурного відставання в розвитку мовних меншин.

У США цю точку зору підтримали прихильники руху «Тільки англійська» (English only), які стверджують, що англійську мову слід заохочувати, тому що це мова рівних можливостей. Аналогічні заяви були зроблені прихильниками висунутої в штаті Каліфорнія пропозиції, яка закликала серйозно обмежити доступ до білінгвальної освіти [28].

Проте твердження, що мовні меншини навмисно ізолюють себе, не відповідає повною мірою історичному досвіду більшості іммігрантів. В американській історії були рідкісні випадки, як виняток, коли мовні меншини прагнули до самоізоляції, як наприклад, консервативна секта американських менонітів аміші.

Прихильники мовного різноманіття заявляють, що нерівні освітні можливості і нав’язана суспільством ізоляція призвели до того, що багато дітей, що належать до мовних меншин, однаково недостатньо володіють рідною і англійською мовою [27–28].

Четвертим і, мабуть, найбільш поширеним постулатом на користь мовної асиміляції виступає необхідність національної єдності. Прихильники монолінгвізму вважають, що спільна мову є перевагою для держави і народу, а етнічне, расове, релігійне і мовне розмаїття становлять загрозу національній ідентичності та єдності [6, с. 114].

Наприкінці двадцятого століття дослідники відзначили, що в більшості випадків, коли мовні меншини звинувачують у відсутності національної лояльності, вони самі стають об’єктом дискримінації з боку суспільства. Інакше кажучи, несправедливо поводячись з меншістю, більшість спричинила появу серед цієї меншини заворушень, невдоволення і центробіжні тенденції, які, в свою чергу, надали державній владі

аргументи (іноді небажані) для посилення своєї обмежувальної політики» [14, с. 257].

Мовна асиміляція культурних меншин була обов'язковою складовою культурної асиміляції у домінуюче суспільство. Проте, історичний досвід свідчить про необхідність проведення відмінностей між поведінковою асиміляцією і структурним включенням [25].

Поведінкова асиміляція являє собою відповідність зовнішнім атрибутам чужої мовної і культурної норм. У контексті дослідження проблем міграції поведінкова асиміляція має подвійну конотацію. З одного боку, вона позначає процес включення у приймаюче суспільство, тобто «структурна асиміляція» [10–11].

По-друге, поведінкову асиміляцію розуміють як стан подібності в манерах поведінки, установках, цінностях між мігрантами і представниками приймаючого суспільства [9, с. 22], процес культурного «поглинання», у якому людина, група або суспільство в цілому поступово засвоюють звичаї, цінності, спосіб життя і мову домінуючої культури [24]. Слід зауважити, у даному контексті це означає, що людина, яка належить до мовних меншин, повинна розмовляти англійською і поводити себе, як англо-американець. Структурне включення передбачає соціальну, політичну та економічну інтеграцію, тобто, іммігрант набуває рівні права з громадянами США. Історично домінуюча ідеологія «Тільки англійська» (English-Only) вимагала декультурацію для всіх міноритарних груп.

Наслідком декультурації стає втрата мови і культури предків. У Сполучених Штатах вимога поведінкової асиміляції застосовувалося приблизно однаково до всіх груп, проте, структурне включення надавалося далеко не всім іммігрантам. Багато північно-європейських груп, такі, як голландці, німці чи норвежці, отримали доступ до економічних та соціальних досягнень країни, тобто результатом їх поведінкової асиміляції стало структурне включення. У цьому випадку володіння більш престижним мовним субкодом забезпечило відчутні соціальні переваги.

Внаслідок їх різного расового, культурного і релігійного походження інші громадяни часто не мали доступу до економічних та соціальних досягнень держави навіть після того, як вивчили англійську, тобто, структурного включення не відбулося, багато з них втратили свою рідну мову і культурні зв'язки з колишньою батьківщиною, але не стали частиною суспільства [27, с. 324].

Ідеологія англійського монолінгвізму знову стала популярною в останні десятиліття XX століття, як результат неонативізма, спрямованого проти іммігрантських та міноритарних мов. У 1970-ті рр. громадяни США виступали проти Розділу VII Закону про двомовному освіту, прийнятого в 1968 р. [22].

Деякі вчені, наприклад Н. Епштайн, стверджували, що федеральна політика двомовної освіти є подобою американського плавильного котла, інші виступали проти двомовних освітніх програм, які заохочували «позитивну етнічну приналежність» [8].

1981 року американський сенатор С. Хаякава ініціював обговорення конституційної поправки «English Language Amendment» (ELA) з метою проголошення англійської мови офіційною мовою Сполучених Штатів, водночас ігноруючи державні і федеральні закони, що вимагають використання інших мов. Через два роки він разом з іншими сенаторами організував товариство «Англійська в США» (US English).

Крім підтримки федеральної конституційної поправки ця організація проводила досить агресивну політику, і протягом чотирьох років з дня свого заснування їй вдалося домогтися, щоб висунуті нею пропозиції були розглянуті в сорока восьми штатах. Заходи, спрямовані на надання англійській мові статусу офіційної і обмежують використання міноритарних мов були схвалені в 23 штатах протягом 1980-х і 1990-х рр. [13, с. 258–268]. Проте, до кінця 1990-х рр. організація не змогла досягти своєї мети і прийняти конституційну поправку, яка зробила б англійську офіційною мовою США.

У 1987 р. противники руху «Тільки англійська» об'єдналися в організацію «Англійська-Плюс» (English Plus) і висунули альтернативну конституційну Поправку про культурні права. Їх метою стало збереження мовного та культурного розмаїття. Рух «Тільки англійська» зазнав критики з боку лідерів етнічних і іммігрантських груп, їх правозахисників, багатьох професійних освітніх організацій, таких, як «Вчителі англійської мови для тих хто говорять на інших мовах», (Teachers of English to Speakers of Other Languages), Лінгвістичне товариство Америки (Linguistic Society of America), Американська асоціація прикладної лінгвістики (American Association of Applied Linguistics), Національна асоціація освіти (National Education Association) [2].

Критики стверджували, що організації «Тільки англійська» і «Англійська в США» ігнорують традиції цивільних прав в США; не в змозі сприяти інтеграції дітей з мовних меншин; нехтують потребами американського бізнесу у зв'язку з зовнішніми ринками; обмежують можливості уряду впливати на своїх громадян; намагаються позбавити цивільних прав громадян, які належать до мовних меншин; сприяють виникненню ворожості по відношенню до тих, чия рідна мова не є англійською [2, p. 291].

На початку XXI століття по всій території Сполучених Штатів прокотилася ще одна хвиля антиіммігрантських настроїв. Хоча цей рух, як стверджувалося, було спрямовано тільки проти нелегальної імміграції, зареєстровані і незареєстровані іспаномовні жителі США зіткнулися зі збільшенням офіційних і неофіційних утисків з боку влади і окремих осіб. Знову зазвучали заклики зробити англійську офіційною мовою Сполучених Штатів. У деяких штатах були прийняті закони, що забороняють використання іспанської мови на робочому місці і в школах, навіть в неофіційному порядку.

Незважаючи на все вищесказане, Р. Таталовіч [20] і Д. Кроуфорд [5] применшують екстремістську спрямованість руху. Зокрема, Д. Кроуфорд зазначає, що анті-двомовні настрої, як і власне ідея надання англійській

мові статусу державної, дуже популярні сьогодні [5].

Наприклад, в 2006 році сенатор від штату Оклахома Джеймс Інхоуф в черговий раз запропонував поправку до конституції про визнання англійської державною мовою США. У 2007 році в США за підтримки членів обох основних політичних партій був представлений законопроект до Закону про охорону єдності англійської мови в Палаті представників. Законопроект було розроблено з метою надання англійській статусу офіційної мови Сполучених Штатів.

З новою силою дискусії з цього питання розгорнулися після прийняття Закону про нелегальну імміграцію 27 липня 2010 року в штаті Арізона.

Рух «Тільки англійська» залишається активним, так, в 2010 році бізнесмен Тім Джеймс балотувався на пост губернатора штату Алабама з передвиборною обіцянкою, що в штаті іспит на водійські права буде пропонуватися виключно англійською мовою.

У штаті Теннессі 24 червня 2010 року уперше в історії США був прийнятий закон про захист підприємств, які здійснюють політику «Тільки англійська», якщо того «вимагають інтереси бізнесу» [7; 21].

Штат Алабама разом з іншими тридцять одним штатом оголосили англійську мову своєю єдиною офіційною мовою, а в 2012 році обидві головні політичні партії схвалили англійську мову в своїх офіційних платформах; демократи рекламували «розширені можливості для навчання англійською мовою і інтеграції іммігрантів», одночасно республіканці заявляли, що вони підтримують англійську мову в якості офіційної мови країни [26].

Посилаючись на дані перепису 1997 року, лінгвіст-історик Роберт Д. Кінг зазначив, що 94 відсотків людей в США розмовляють англійською охоче, що робить закон абсолютно непотрібним [18].

Голова правозахисної групи «Американська англійська» Маура Е. Мухіка заперечував, що ця цифра насправді становить 97 %, і тому закон просто представляє здоровий глузд [26].

Дані перепису, опубліковані в 2011 році, схожі і показують, що близько 79 % людей в США розмовляють вдома тільки англійською. Ще 16 відсотків заявляють, що говорять по-англійськи «добре» або «дуже добре». Таке порівняння кидає сумнів щодо передумов про «офіційну» демаркацію, яка стосується тільки необхідності зрозумілого спілкування. Насправді, для багатьох прихильників руху «Тільки англійська» мова стала повторенням менш приємних настроїв і містить загрозу зміни расової демографічної ситуації серед них [1].

Цікаві дані виявили національні опитування і референдуми, які проводяться на рівні штатів: 87 % американців, включаючи іспаномовне населення, підтримують визнання англійської мови державною мовою США. Цю саме ідею підтримує 72 % американської молоді у віці від 18 до 24 років і 65 % дорослого іспаномовного населення. Те, що англійська повинна бути єдиною мовою уряду, вважають 77 % іспаномовних, і 82 %

американців проголосували за те, щоб бізнес вівся виключно англійською мовою [1].

Згідно з даними опитування американського суспільства, проведеного в 2007 році серед 52,4 млн. осіб віком старше п'яти років, що становить 19,7 % від загального числа жителів США, тільки 8,1 % говорили вдома по-англійськи. В цілому, близько 92 % населення заявили, що володіють англійською хоча б в мінімальному обсязі [15].

У березні 2012 року Республіканський кандидат у президенти Рік Санторум зазнав критичних нападів з боку деяких республіканських делегатів з Пуерто-Ріко, коли він публічно висловив позицію, що іспаномовній території Пуерто-Ріко необхідно в якості гаранту ідентичності та державності виставити умови і зробити англійську мову основною мовою [19].

Лінгвіст Джеффрі Pullum в есе під назвою «Лінгвістичні фашисти наступають» (Here come the linguistic fascists) звинувачує рух «Англійська перша» в «ненависті і підозрі іноземців та іммігрантів» і вказує на те, що англійська мова абсолютно не перебуває під загрозою в Сполучених Штатах; він зазначає, що заклики терміново зробити англійську мову офіційною мовою Сполучених Штатів Америки рівнозначно заклику в терміновому порядку закликати зробити хот-дог офіційної їжею на бейсбольних матчах [16–17].

Виникає питання про джерела цієї ідеології. Виходячи з емпіричних досліджень цих питань, Р. Таталовіч запропонував п'ять джерел ідеології англійського монолінгвізму: расова ворожість більшості до меншості; етнічні конфлікти між меншинами; класовий антагонізм соціально-економічних груп, що стоять на нижчому щаблі добробуту; політична негативна реакція противників двомовності; негативне ставлення до всього іноземного [20].

Він зробив висновок, що на першому етапі руху цю ідеологію поширювали в основному еліти, а другий етап характеризувався більш масовою активністю. В цілому, можна вважати, існує розбіжність між елітами, які можна розділити за расовою ознакою. Білошкірі політики сприяють офіційному статусу англійської мови, хоча обговорення цього питання не характерно для білих в більшості штатів. Іспаномовна громада і її політичні лідери налаштовані дуже вороже і говорять про расистські мотиви, хоча серед них немає єдиної думки. Руху «Англійська-Плюс» і «Тільки англійська» демонструють, як еліта маніпулює масами, особливо серед афроамериканців [20, p. 248–249].

На третьому етапі відбувається зміщення акцентів зі штатів на національну сцену, де ці питання легко пов'язуються з проблемою імміграції, яка в даний час потенційно більш гостра, ніж в першій чверті XX століття [20].

Базуючись на вивченні ідеології англійського монолінгвізму і рухів «Тільки англійська» та «Англійська в США», які є її провідниками, Т. Донахью зробив висновки про функції цієї ідеології в США. По-перше, вона

використовується для того, щоб відвернути увагу людей від дійсно серйозних проблем, по-друге, сприяє набуттю політичного капіталу [6, p. 137].

Висновки і перспективи. На основі вище зазначеного можна зробити висновок, що протягом всієї історії існування США в основі мовної політики була ідеологія англійського монолінгвізму, яка мала великий вплив на політичне, економічне і соціальне життя іммігрантів, результатом якої стало схвалення офіційного статусу англійської мови більшістю жителів держави. Не дивлячись на певні успіхи політики білінгвізму в освіті, політика монолінгвізму у мовній політиці США залишається домінуючою у реалізації державної мовної політики країни. Про це свідчить той факт, що переважна більшість громадян США схвалюють англійську мову як спільну мову в житті країні й у повсякденному житті, суспільстві.

Подальші перспективи дослідження даної тематики можуть бути спрямовані на компаративний аналіз мовної політики у Канаді на основі англійської як панівної мови і французької як другої за статусом мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Americans Overwhelmingly Support Official English. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www. opposingviews.com/arguments/ americans-overwhelmingly-support-official-english.
2. Baker C., Jones S. P. The Encyclopedia of Bilingual Education and Bilingualism. Clevedon. – 1998.
3. Bakhov I. S. Historical dimension to the formation of multicultural education of Canada. Pedagogy, 2015. Vol. 117, No. 1, pp. 7–15.
4. Boudon, R. L'idéologie ou L'origine des idées reçues. Paris, Fayard. – 1986.
5. Crawford, J. Anatomy of the English-Only Movement. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ourworld. compuserve. com/homepages/JWCRAWFORD/anatomy.html.
6. Donahue, T. American Language Policy and Compensatory Opinion / Power and Inequality in Language Education. Cambridge. – 1995.
7. English-only fails; lopsided vote ends heated campaign, The Tennessean, 23 January 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.findingdulcinea.com/news/Americas/2009/jan/English-Only-Measure-Defeated-in-Nashville.html
8. Epstein N. Language, Ethnicity, and the Schools: Policy Alternatives for Bilingual Education. Washington. – 1977.
9. Esser H. Aspekte der Wanderungssoziologie. Assimilation und Integration von Wanderern, ethnischen Gruppen und Minderheiten. Eine handlungstheoretische Analyse. – Neuwied/ Darmstadt. – 1980.
10. Gordon M. Assimilation in American Life. N.Y. Oxford University Press. – 1964.
11. Gordon M. Human Nature, Class, and Ethnicity. N.Y. Oxford University Press. – 1978.

12. Holovatyi M. Multiculturalism as a means of nations and countries interethnic unity achieving. Economic Annals-XXI, 2014. 11–12, 15–18.
13. Huntington, Samuel P. Who are we? The Challenges to America's National Identity. Simon & Shuster. New York, 2004. 428 p.
14. Kloss, H. Language Rights of Immigrant Groups / International Migration Review. 1971. – № 5. – P. 250–268.
15. Language Use in the United States: 2007 // U. S. Census Bureau. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.census.gov./population/www/socdemo/language/appendix.html
16. Nunberg, Geoff. Resolution: English Only. Linguistic Society of America. – 1986.
17. Pullum, Geoffrey K. Here come the linguist fascists. Natural Language and Linguistic Theory 5 (4): 603–9, 1987. doi:10.1007/BF00138990
18. Robert D. King. Should English Be the Law? The Atlantic Monthly. April, 1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1997/04/should-english-be-the-law/376825/
19. Seelye, Katherine Q.; Parker, Ashley. "For Santorum, Trying to Tamp Down a Firestorm Over Puerto Rico Remarks". New York Times. 2012. Arthur Ochs Sulzberger, Jr.
20. Tatalovich, Raymond. Nativism Reborn?: The Official English Language Movement and the American States. Lexington, Kentucky: University of Kentucky Press. 1995. – P. 166.
21. Tennessee becomes first state to protect businesses with English workplace policies. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.us-english.org/view/780 Дата звернення 24.03.2016.
22. Title VII of the Elementary and Secondary Education Act of 1965; Public Law 90-247. Режим доступу: https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-81/pdf/STATUTE-81-Pg783.pdf.
23. Tollefson J. Planning Language, Planning Inequality: Language Policy in the Community. N. Y. – 1991.
24. Ward C., Bochner S., & Furnham A. The Psychology of Culture shock (2nd ed.). Philadelphia: Routledge. 2001.
25. Weiss B. American Education and the European Immigrant, 1840–1940. Urbana. – 1982.
26. Why would the USA make English as official language? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://aeon.co/essays/why-would-the-usa-make-english-an-official-language.
27. Wiley T. G. Language planning, language policy, and the English-Only Movement / Language in the USA: Themes for the Twenty-first Century. N. Y., 2008. P. 319–338.
28. Wong Fillmore, L. W. Language in education / Language in the USA: Themes for the Twenty-first Century. N. Y., 2008. P. 339–361.